

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена исследованию сущности, условий формирования и особенностей развития локальных инновационных систем в экономике постсоциалистических стран Европы. Раскрыты тенденции формирования регионального инновационного потенциала, что позволило идентифицировать уровни национальной и локальной инновационной возможностей регионов Европы. Обоснованы условия и факторы развития инновационных кластеров в экономике исследуемых стран, на основе чего определено профиль их международной специализации.

Ключевые слова: Модели локальной инновационной кооперации, кластер, региональная инновационная система, локальная инновационная система, постсоциалистические страны.

SUMMARY

The article investigates the nature, environment and features of local innovation systems development in the post-socialist European states. It reveals the trends of regional innovation capacity, allowing the authors to identify the level of national and regional innovation performance in European. The conditions and factors of innovation clusters emergence in the economy of the countries surveyed have been grounded, which allowed defining the profile of their international specialization.

Keywords: Models of local innovation cooperation, clusters, regional innovation system, local innovation system, post-socialist countries.

СЕРЕДНІЙ КЛАС В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Мищенко І.М., д.е.н., професор, Кіровоградський національний технічний університет

Постановка проблеми. Історично доказано, що саме середній клас є фундаментальним фактором розвитку соціально-економічної системи, тим суспільним прошарком який відзеркалює інтереси всіх інших груп, а також утворює матеріальну базу для їхньої реалізації. Тобто наявність середнього класу як цілісної соціально-економічної системи є вагомим передумовою й чинником економічної стабільності суспільства. Саме середній клас формує і розвиває стабільний процес в суспільстві, зміцнює основи демократичних принципів і перешкоджає порушення цих принципів, особливо в умовах зростаючої глобалізації.

Сьогодні практично всі країни світу є суб'єктами глобалізації, однак вони розподілені на дві групи: активні суб'єкти глобалізації, до яких входять всі розвинуті країни, і які визначають правила гри на світовій арені. Ці країни генерують велику частину глобалізаційних процесів та отримують від них найбільші зиски. Пасивні суб'єкти глобалізації, до яких відносяться менш розвинені країни в тому числі і Україна займають залежне становище у глобалізованому процесі, відчувають тиск розвинених країн, мають значно менші зиски від глобалізації, а у разі економічних криз відчувають більш негативні її наслідки [1].

Проте в силу геополітичної і гео економічної ситуації, що склалася, Україну світова спільнота характеризує як європейську країну з ринковими засадами. Але всупереч діям деструктивних сил, різнобічністю поглядів політиків, суспільства, Україна переживає великомасштабні економічні та соціальні труднощі.

Аналіз досліджень. Становленню і розвитку середнього класу присвячені праці багатьох вчених починаючи від філософів античної Евіпіді і Аристотеля до сучасних дослідників, зокрема: В. Антонюк, В. Гейця, Е. Лібанової, М. Соколик, І. Сахань, О. Новікової, О. Ревнівцева, Т. Тресвятська, Л. Яценком та ін.

Метою статті є дослідження формування і розвитку середнього класу в соціально-економічній системі національної економіки в умовах глобальних процесів.

Виклад основного матеріалу. Стає очевидним, що сучасна економічна наука визначає економіку як цілісну відтворювальну систему, елементи якої знаходяться в постійному взаємозв'язку. Цей взаємозв'язок є основою функціональних властивостей системи забезпечувати її цілісність, доцільність, синергетичність і гомеостатичність. У разі ослаблення цих властивостей, через процеси диференціації, асиміляції, інтеграції або дезінтеграції, порушується здатність системи зберігати рівновагу з соціальним середовищем. Оскільки це середовище пов'язане з постійним розвитком, то дві останні категорії властивостей є найбільш впливовими функціями, що призводять до радикальних змін цієї системи. Але внаслідок втрати гомеостатичності системи, може бути порушений взаємозв'язок чинників, а саме:

1. Зміни в умовах соціального середовища неадекватно сприймаються, або взагалі не сприймаються управляючою системою.
2. Зміни сприймаються адекватно, але відсутні або послаблені сигнали на перебудову внутрішньої структури системи.
3. Сигнали на перебудову надходять, але не сприймаються керованою підсистемою, оскільки не відповідають вимогам самозбереження останній.
4. Відбувається неузгодженість в цілях регулюючих і керованих підсистем, знижується загальний синергізм системи, зменшується ефективність її функціонування.

Зазначені причини у свою чергу можуть стати наслідком одного з двох протилежних напрямів розвитку системи: а) рівновага порушується через прогрес системи, її ускладнення, розширення, експансії в зовнішньому середовищу; б) рівновага порушується внаслідок регресу системи, її спрощення, уніфікації елементів, скорочення зв'язків із зовнішнім середовищем.

Через такі зміни система може проявляти агресивність до оточуючих її підсистем або навпаки сприяти їх об'єднанню як засобу закріплення свого нового статусу. При цьому, якщо ця система, зростаючи, стикається з подібною, то можливе або їх добровільне об'єднання (при подібності і меті розвитку), або асиміляція (при істотних відмінностях у функціональних потенціалах систем), або, врешті, їх взаємознищення.

В наслідок деградації системи, то вона здатна теж інтегруватися, але тільки з депресивною системою. При цьому, що важливо, у разі порушення як внутрішньої так і зовнішньої рівноваги в обох системах можуть відбуватися процеси за тих самих перерахованих вище причин.

Це свідчить про те, що соціально-економічна система в сучасних умовах турбулентної активності знаходиться не тільки під дією внутрішніх, а й зовнішніх чинників впливу глобального середовища.

Еволюція соціально-економічної системи як основа формування середнього класу об'єднує концептуально-емпіричні моделі суспільного розвитку і залежить не лише від процесу внутрішніх факторів економічного розвитку країни, а й від ступеню залучення до цього процесу зовнішніх факторів глобального простору (рис. 1.).

При цьому кожний із цих процесів формується (складається) із багатьох різноманітних підсистем, що цілеспрямовано впливають на розвиток складної ієрархічної системи. Тобто будь-яка форма суспільного розвитку ґрунтується на системній організації та координації внутрішнього і зовнішнього середовища.

Це свідчить про те, що в будь який період трансформаційного розвитку суспільства переважають суто економічні інтереси. Вони створюють збуджуючі мотиви до господарської діяльності людей, які є зумовленими їх місцем у системі суспільного розподілу праці, що перебувають під впливом історично визначених відносин. До цього слід додати, що в процесі розвитку виникає конфлікт інтересів, якого не можна уникнути, і більш того, він є фундаментальним фактором розвитку економічного і соціального життя суспільства. Водночас не можна не враховувати основні тенденції глобалізації економіки, в умовах якої має відбуватися розвиток середнього класу українського суспільства.

**ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ:
РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ**

Рис. 1. Фактори впливу соціально-економічної системи та глобального середовища на формування середнього класу

Стає цілком зрозумілим, що всі ці процеси, зокрема внутрішнє середовища, формуються на основі соціально-економічної рівноваги державної політики, а зовнішнє – під впливом глобальних процесів. І хоча вони мають певний рівень організованості і впорядкованості, але в наслідок нестабільності зазначених факторів мають більш негативний характер впливу.

Отже сама констатація факту переходу від однієї спеціально-економічної системи до іншої як це відбулося в українському суспільстві в 90-х роках ХХ століття вимагає дослідження і розробки комплексного підходу до вирішення цих проблем. Ті кардинальні зміни, які відбулися в суспільстві, в першу чергу економіці країни призвели до переоцінки значимості багатьох фундаментальних цінностей. В наслідок чого ці зміни суттєво вплинули саме на ті соціальні групи які належать до середнього класу.

Сьогодні ми знаходимося нібито в соціальному спокої і витримки, але цей спокій можна характеризувати як втрату довіри або байдужості. Не дивлячись на те, що більшість світових країн визнали українську державність з її зовнішньою політикою, проте ця політика не доповнена ентузіазмом енергії творчості і трансформаційної перебудови. Такий стан вказує на те, що існує якась перешкода, яка дезорієнтаційна ідеологія суспільства, з якою не можливо рахуватися. [2]

Знаходження взаємопорозуміння в суспільстві, особливо між інститутами влади, дає позитивний імпульс для економічних реформ. Без довіри, без підтримки суспільства будь-які реформи задалегідь не матимуть кінцевого результату. Дотримання таких концептуальних засад допомогло більшості розвинених країн набути свого економічного розквіту. В цьому контексті націю свідомо формують політичний курс відповідні інститути, через які виражається воля народу, узгоджуються інтереси та розробляється конкретний механізм їх досягнення. З цього приводу доцільною є думка Ж. Руссо, котрий зазначив, що народ, підпорядкований законам, повинен бути і автором цих законів, лише при об'єднанні в єдиний союз слід узгоджувати його умови [3]. Оскільки неврахування подібних моментів супроводжується протиріччями, які виникають у самому суспільстві, то така думка стає доказом того, що сукупність цих незбалансованих інтересів відображається в особистісних, суспільних і державних трансформаціях. Ці інтереси полягають у першу чергу в якості та рівневі життя, зміцненні демократичних засад, розвитку середнього класу як основи економічної і соціальної стабільності.

Це свідчить про те, що динаміка перетворень української соціальної політики за двадцять років в умовах перехідного періоду не досягла бажаних результатів. Позицію декларованої політики не забезпечила соціально-економічна система в наслідок чого знижується суспільна стабільність і навпаки збільшується ризик виникнення кризового стану. Відомо, що перехід від однієї системи соціально-економічних відносин до іншої пов'язаний з комплексом умов і факторів, які у тій чи іншій мірі впливають на рівень соціальної стабільності.

Політика держави поки не стала генератором і носієм ринкових перетворень на користь побудови соціального суспільства. Сьогодні можна спостерігати як верхи українського суспільства використовують владні важелі переважно в особистих цілях. Решта суспільства займаючи пасивний стан, зайнята лише пошуками до виживання. Тобто спостерігається така тенденція як зменшення рівня соціальної компетенції та збільшення соціального пристосування. Влада і власність здебільшого перетворюються на легітимні об'єкти привласнення, що негативно впливає на процеси розширення суспільства, послаблення його соціального престижу як чинника суспільної диференціації.

Перші негативні прояви в першу чергу психологічного та соціально-економічного характеру, що вплинули на подальшу долю середнього класу став розпад СРСР, а також утворення держави сучасного буржуазно-демократичного типу, що призвело до втрати звичних соціальних інститутів, як в економіці так і в державному улаштуванні. Потрясіння, що пов'язані з реалізацією соціальних реформ 90-х років минулого століття, негативно вплинули на якість життя майже усіх громадян. При чому цей вплив здебільшого носив деструктивний характер з посиленою дією до виникнення різноманітних побічних факторів. Руйнування існуючої на той час системи соціальних норм стало глибоким життєвим потрясінням для переважної більшості українців. Це вимагало по різному пристосовуватися людей до зміни соціального середовища.

Проте негативний вплив деструктивних факторів, зокрема в соціальній сфері, які накопичились в результаті постійного відкладення внутрішніх системних економічних реформ, призвели до значного розширення суспільства та майнової поляризації. Зокрема нерівність у доходах між різними соціальними прошарками населення. У світовій практиці існує критерій, що одночасно може служити індикатором соціальної напруги, це – розрив у доходах між 20% родин найбільш забезпечених і 20%-ю групою родин найменш забезпечених. У США він складає 9.4 рази, а в Канаді і Великій Британії трохи більше 5 разів. У жодній з провідних країн з ліберально ринковою економікою він не перевищує 10. Тоді як у мало розвинутих країнах цей показник доходить до тридцяти. Україна за даними ООН вже сягнула такої позначки [4].

Таке загрозливе співвідношення свідчить не просто про бідність більшості населення країни – воно спотворює психіку, породжує у «верхах» свавілля та беззаконня, а в «низах» - зневіру, втрату сенсу життя, задрість, взаємну недовіру, стабільну депресію, агресивність

Недарма у 40% працездатного населення ставлення до роботи у приватному секторі є негативним [5]. Такої ж позиції дотримується 60% населення щодо існуючої приватизації.

Перше, що звертає на себе увагу в Україні – це швидкість збагачення невеликої частки громадян. Якщо на накопичення капіталу в 10 млн. доларів у США потрібно в середньому 47 років, Південній Кореї – 13 років, то в Україні – всього кілька років. Показовими є також основні атрибути сучасного типового українського бізнесмена: особиста охорона, замський будинок, престижна квартира, автомобіль, неформальні зв'язки з органами влади, дорогий одяг і зовнішній вигляд у цілому [6].

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Разом з тим значні розмежування матеріального стану прошарків суспільства, а саме – доходи, житло, харчування, одяг, майно та ін., не рідко входять у глибоке протиріччя одне з одним, що в свою чергу негативно впливає на розвиток середнього класу.

Якщо в країнах із розвинутою ринковою економікою і сталим демократичним суспільством середньому класу відведені найважливіші ролі, передусім роль суспільного стабілізатора, то в Україні говорити про стабілізуючу роль середнього класу поки зарано.

Український середній клас поки не відчуває себе носієм нової ідеології і не виконує в суспільстві переважну більшість тих важелів, які притаманні його аналогу в розвинених демократичних суспільствах [7].

Загалом у процесі ринкових перетворень змінилася структура суспільства за рівнем доходів: переважна більшість населення в Україні збідніла, середньо дохідний прошарок населення став розмитим, а високодохідний, який за західними стандартами міг би бути віднесений до середнього класу, залишається порівняно незначним. Аналіз розподілу доходів між децильними групами населення України свідчить, що майже 50% громадян можуть бути віднесені до низько дохідних, 10% - до зони ризику збідніння, 30% - до середньо дохідних, а решта 10% - до високодохідних. До цього слід додати, що при значній диференціації за рівнем грошових доходів і меншою мірою – за рівнем сукупних доходів за високої частки низько дохідних груп населення бідність стала помітним і постійним явищем українського суспільства замість інтенсивного процесу формування середнього класу як основи стабільного розвитку суспільства в усіх відношеннях [8].

Такий розвиток подій вимагає досить прагматичної як зовнішньої так і внутрішньої економічної політики, яка була б, перш за все, спрямована на подолання внутрішніх соціально-економічних проблем і з максимальним використанням потенційних переваг, які надає економічна співпраця з країнами світу і в першу чергу з країнами Євросоюзу [1].

Разом з тим у стратегічних пріоритетах економічної та соціальної політики України зазначено, що «становлення середнього класу здійснюватиметься за рахунок формування стійкого прошарку людей – власників нерухомого майна, земельних ділянок... прискореного розвитку малого та середнього бізнесу, фермерських господарств...», що потребує врахування при подальшому розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки в країні [9].

Проте погіршення економічної стабільності в Україні викликає значне зростання соціально-психологічної напруженості серед різних груп населення, особливо серед соціально незахищених – безробітних, пенсіонерів, не працевлаштованих випускників загальноосвітніх шкіл та вузів, жителів сільської місцевості тощо.

Особливої гостроти ці проблеми набули за нинішніх умов, коли під дією інтенсивних внутрішніх, а також світових процесів у більшості випадків утрачаються національні духовні та моральні цінності, пріоритети яких існували в окремих людських спільнотах. Водночас посилюються загальнолюдські відозміни, які набувають матеріально-речового значення в ціннісному багатстві світу, створюючи передумови для нового етапу людської цивілізації. Усе це загострює проблему існування загальнолюдських цінностей як однієї з найважливіших складових людського історичного розвитку. Саме на таких загальнолюдських цінностях як миролюбивість, толерантність, працьовитість, патріотизм, права та свободи людини, право приватної власності повинні формуватись національні ідентичності українського суспільства.

Але на жаль, у нашому суспільстві в щоденному обиході все гостріше лунають негативні слова - «паразити» недовіра, зрада, вбивство, розбій, наркоманія, проституція та ін., які підтверджуються статистикою в засобах інформаційного середовища. В той же час невідомо куди поділись із щоденного вжитку слова – «віра», «надія», «любов», «патріотизм». Це стає доказом того що в країні не існує національної духовно-патріотичної доктрини.

Українські національні цінності повинні органічно вписуватися в систему визначених європейських загальнолюдських цінностей. Адже для формування особистості громадянина однаково важливими є як національні цінності, так і загальнолюдські, що гармонійно інтегрують особистість не лише в суспільство нашої країни, а й у світове співтовариство. Тільки вони є передумовою суспільної злагоди як у самій державі, так і між державами взагалі [10]. Важливим суспільним надбанням української ментальності є добробут, соціальна справедливість, міжетнічна й міжконфесійна злагода, ліберально-демократичні традиції, матеріальні та духовні надбання.

Доречі, в тих країнах, де існує потужний середній клас, який складається переважно з працівників «матеріального та інтелектуального продукту», більше зацікавлення викликають не матеріальні цінності, як спільна економічна та соціальна діяльність, а саме духовні цінності.

На наш погляд, саме морально-етичні та духовні принципи найбільш характерні для середнього класу демократичного суспільства. Саме на нього, як свідчить історія, українське суспільство покладає надії на сучасному етапі національного самоствердження.

Ще Арістотель зазначав, що «ті держави мають добрий устрій, де середні люди представлені у найбільшій кількості, коли ж одні мають надто багато, а інші нічого, то виникають або країна демократія, або олігархія у чистому вигляді, або тиранія саме під впливом протилежних, крайнощів» [11]. З огляду на таке висловлювання, в Україні існує така загроза, хоча сьогодні деякі політичні партії та об'єднання уже усвідомили, що є потреба у об'єднанні усіх зусиль заради загальнонаціональних та загальнодержавницьких інтересів. У більшості країн із так званими розвинутими демократіями переважна більшість політичних партій і громадських організацій об'єднуються саме навколо стратегічних цілей розвитку своїх держав, зберігаючи за собою право різних політичних поглядів. На жаль наша еліта як і політичні партії знаходяться лише на початку такого шляху.

Подальша люмпенізація населення, а не його «осереднення» накопичення багатства на одному полюсі і все більше зубожіння на другому та масова суспільна психологія загального невдоволення створюють потенційну загрозу суспільній стабільності й можуть стати основою для виникнення соціальних конфліктів. Причому сьогодні у силовому полі соціального напруження перебувають держава і громадянин, підприємницький «авангард» і нездолені «аутсайтери», виробник і споживач, бізнесмени і військовослужбовці, педагоги й лікарі, студенти і пенсіонери.

За таких умов в Україні, маловірогідна реальна консолідація суспільства. Жоден клас, жодна соціальна група не відчувають себе впевнено. У соціальній структурі українського суспільства більше ознак структури конфліктологічного типу, аніж функціонального.

Це свідчить про те, що нинішня соціальна структура має однобічний характер. Тобто верхівка суспільства це олігархічна еліта, а широкі маси населення - найбільш бідні верстви, хоча в наявності є і середній прошарок, точніше його ембріон із дрібних і малих підприємців, багаточисельного чиновництва і відносно невеликої групи спеціалістів. Однак, ні за чисельністю, ні за своїм економічним і політичним значенням він не є досить впливовою соціальною силою.

На думку Е. Лібанової нині існує не значна частина прошарку населення, який можна класифікувати як середній клас. А якщо використовувати міжнародні критерії та підходи, а також середні за національними стандартами доходи, власність (передусім на нерухомість – житло, землю, засоби виробництва), високий рівень професійно-освітньої підготовки та відповідний соціальний статус, ідентифікація себе з представниками середнього класу, тобто самовизначення – призводить до висновку про те, що в Україні за такими умовами можна класифікувати лише 9,8% населення рис.2. [12].

Досить значна кількість фахівців застосовуючи різноманітні характеристики, за якими окремі групи суспільства можна віднести до середнього класу, в більшості беруть за основу показники як рівень доходу та володіння нерухомістю.

Американські економісти наприкінці ХХ ст., при визначенні середнього класу використовували диференційований розподіл за такими ознаками: верхній клас – 10%, середній – 60%, нижній – 30%, до цього враховувався річний дохід який становив у верхнього класу понад 100 тис. дол. США, у середнього від 25 до 100 тис. дол., у нижнього не перевищував 25 тис. дол. США. При цьому враховувалось наявність у власності дво- або одноповерхового сімейного будинку за містом, незначна земельна ділянка, середньої вартості автомобіль у кожного дорослого члена сім'ї та навчання дітей в університеті. [13, 14]

У більшості розвинених країн питома вага середнього класу становить від 50 до 80%, характерними ознаками якого є: обсяги реальних сукупних доходів, в тому числі наявність доходів від власності (земля, нерухоме майно, акції та ін.); рівень освіти, професійний рівень; соціальний статус; можливість реалізації своїх здібностей задля особистого добробуту.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

За прогнозами, чисельність середнього класу в країнах Півдня буде продовжувати зростати (табл. 1). Це свідчить про те, що стрімкий розвиток країн Півдня дає можливість збільшити доходи населення цих країн і забезпечити високі показники рівня життя. Сьогодні ці країни для країн так званої Півночі створили сприятливе середовище для розвитку технічних інновацій та підприємницької діяльності [15].

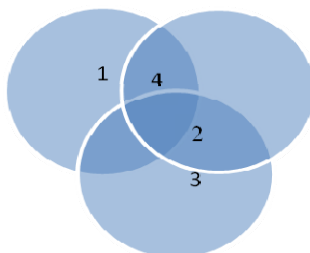

Рис.2. Склад середніх верств населення України [12]

- 1-населення, чие матеріально-майнове становище відповідає трактуванню середнього класу в Україні (близько 35%);
- 2-населення з високим професійно освітнім статусом (близько 40%);
- 3-населення, яке ідентифікує себе із середнім класом (близько 45%);
- 4-населення, яке відповідає практично всім критеріям середнього класу, тобто утворює його «ядро» (близько 10%).

Таблиця 1.

Прогнозована чисельність середнього класу за регіонами світу

Країна	Чисельність середнього класу за регіонами світу (млрд. осіб)		
	2009	2020	2030
Європа	0,338	0,333	0,322
Центральна і Південна Америка	0,181	0,251	0,313
Азія і Тихоокеанський регіон	0,525	1,740	3,226
Близький Схід і Північна Африка	0,105	0,165	0,234
Північна Америка	0,664	0,703	0,680
Африка на південь від Сахари	0,032	0,057	0,107
Всього	1,845	3,249	4,882

На жаль в Україні реальна підтримка розвитку середнього класу з боку держави є лише ідеологією яка тільки декларується різними політичними партіями.

Зокрема в Україні значна частина середніх та вищих дохідних груп перебуває в «тіньовому» у тому числі прямо криміналізованому секторі. Ці групи можуть бути цілком задоволеними існуючим порядком, що дає їм змогу отримувати високі нелегальні доходи, проте суспільство таке становище не влаштує. Крім того, група людей, які незрозуміло як розбагатіли за 5-8 років, дратує тих, хто чесно заробляє на життя. Тому говорити про стабілізуючу роль цієї групи просто неможливо [16].

Середній клас, з економічної точки зору, та відповідно до своєї назви – це громадяни з «середнім доходом». Середньодохідні верстви населення в цілому по Україні становлять близько 20% населення, ще 50% - це ті хто балансує між бідністю та відносним добробутом. Частка середньо дохідних груп є значно вищою у великих містах – 23,2% населення (проти 20,6% у малих містах і 19,4% в сільській місцевості) [17].

За оцінками ПРООН, до середнього класу входять люди, які можуть заробляти та витратити від 10 до 100 дол. США за паритетом купівельної спроможності 2005р. на день на одну особу. Що стосується українського середнього класу то за визначенням Е. Лібанової він у нас знаходиться у межах 50%. Але коли порахувати наявність побутових речей (холодильник, телевизор, пральна машина та ін.), то середній клас стає дещо меншим. Люди, які витрачають усе, що заробляють, на їжу та одяг, - це не класичний середній клас. Тому як стверджує Е. Лібанова, за комплексними критеріями, хоч як не лічи, до середнього класу в нас належить до 10-15% населення. І він не зростає [18].

Поряд з цим К. Бондаренко зазначає, що в Україні існує «старий» середній клас, а це майже 48% відносяться в основному малий і середній бізнес, тоді як новий, а це майже 52% - високооплачувані наймані робітники.

До того ж, стверджує автор, представники «старого» середнього класу як правило володіють засобами виробництва і мають консервативні погляди. Але на відміну їм «новий» середній клас дотримується ліберальних цінностей, більшість якого мають вищу освіту і європейські цінності [19].

Проте як свідчить досвід розвинутих країн характерним для них є однакове несприйняття як обмеженої свободи діяльності, так і зрівняльної політики люмпенізованих прошарків поділити «все і вся». Свідомість середніх верств спрямована на пошук таких рішень які не лише відкривали перспективи підвищення добробуту, а збільшували можливості індивідуального вибору у царині, професійної діяльності та суспільних відносин.

Займаючи в суспільній ієрархії проміжне становища між багатію і надбагатою частинами населення та тими прошарками, що відіграють аутсайдерів, середні верстви урівноважують тим самим протистояння між ними. У межах середнього класу виконуються умови диверсифікації суспільства за соціальними групами. Своїми вищими шарами середній клас активно позиціонує з класом підприємців, бізнесменів та інших представників вищого класу, а нижніми - з нижчим класом що має достаток лише на межі забезпечення. Крім того, через деякі об'єктивні фактори, а також культурний контекст, із середнім класом асоціюють себе і верстви, які посідають більш низькі позиції.

Як відмічає С. Пирожков такий «клас» задовольняє все суспільство і є бажаним. По-перше, через високий стабільний заробіток поліпшується добробут населення й сприятливі умови для економічного зростання. По-друге, знижується рівень соціальної конкуренції, що створює ситуацію, за якої ефективніше діють морально-етичні норми. По-третє середній клас як оплот демократії виступає гарантом політичної та економічної стабільності суспільства [20].

Ще одним негативним фактором, що перешкоджає розвитку середнього класу це надзвичайно болісна проблема, як зайнятість та безробіття. У цьому контексті варто відзначити де формалізацію зайнятості, що прогресує, за відсутності необхідної нормативно-правової бази. Неформальна зайнятість, особливо її нелегальні і нерегламентовані види, зосереджуючи матеріальні інтереси значної частини працездатного населення змінюють трудову мотивацію. Це також негативно впливає на систему соціальних і професійних орієнтацій

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

працівників, закладаючи основи поточних і майбутніх втрат у використанні трудового потенціалу країни, що все більше обмежує можливості ефективної зайнятості в офіційному секторі економіки і набуває антагоністичного характеру.

Подолання безробіття через зайнятість в усіх сферах суспільного життя можливо лише за ефективними державними програмами, зокрема від ефективних дій усіх гілок влади, спрямованих на підйом реального сектора економіки України. Наприклад, під час падіння економіки і зростання безробіття в період великої депресії і повосного розвитку в США було започатковано систему громадянських робіт. З ініціативи Президента Ф. Рузвельта було створено мільйони дешевих робочих місць – це будівництво автострад, насадження скверів і парків, облаштування національних заповідників тощо.

Громадянські роботи не вимагають коштовного високотехнологічного обладнання або тривалої спеціальної підготовки людей. Вони могли б виконуватися з використанням наявних в Україні матеріалів (глина, пісок, каміння, щебінь, саджанці, насіння) і техніки (автомобілі, трактори, грейдери). На виконання громадських робіт люди, що не мають роботи, погодилися б навіть за невисоку зарплату. Значні резерви зайнятості знаходяться в будівельній галузі та сфері житлово-комунального господарства. Житлово-комунальне господарство - це галузь, яка забезпечує першочергові потреби населення та істотно впливає на створення необхідних умов для функціонування економіки України. У цій галузі зосереджено 25% основних фондів економіки держави, до виробництва і надання житлово-комунальних послуг причетний кожний двадцятий із працездатного населення держави. Рівень функціонування житлово-комунального господарства значною мірою визначає умови життя населення, розвиток регіонів і функціонування господарства України в цілому. Нині в Україні забезпеченість житла в середньому складає для міського мешканця 20,8 м² корисної та 13,4 м² житлової площі, а сільського цей показник становить – 24,6 і 19,6 м² відповідно. В той час в країнах Європи цей показник становить від 42 до 70 м². [21, 22]

Необхідно стимулювати інвестиції у реальний сектор національної економіки. Виходячи, наприклад, з досвіду Китаю, створити спеціальні інвестиційні фонди у сільській місцевості, через які фінансувати розвиток переробних потужностей виробництва будівельних матеріалів, швейної продукції, сувенірів, тощо. За розрахунками фахівців, у цих сферах може бути зайнято близько третини сільського населення.

Ще одна причина безробіття – високий рівень тінізації економіки, у тому числі й виплати зарплат. За даним Світового банку, роботодавці у вигляді податків мають сплачувати державі понад 43% фонду зарплати, тоді як у європейських країнах такі сплати становлять не більше 24%. Тому роботодавцям вигідніше розраховуватися зі співробітниками в конвертах.

До речі ідеологія панування приватної власності, а також створення культури особистості приватного власника і перебільшення його ролі в процесі відновлення соціальної моделі відіграє поки що негативну роль. Це свідчить про те, що власник в більшій мірі піклується про власність і тим самим створюючи протиставлення себе до суспільства, або навіть держави, забуваючи, що без них він існувати не може. Проте держава в більшості випадків нехтує інтересами власника змушуючи його працювати на інтереси держави уникаючи дотримання цивілізованих правил гри, що властиво ринковому середовищу. Як наслідок в результаті цих протиріч страждає «найменший» тобто працюючий. Про це свідчить і той факт, що заробітна плата в десятки разів є нижчою ніж в розвинутих країнах.

Занижена оцінка робочої сили є причиною низької частки оплати у собівартості продукції, зокрема, зарплати становлять лише 6,3% у кінцевій ціні товарів, що випускаються в Україні. При цьому в розвинутих країнах цей показник, як правило, перевищує 35%. Щоб досягнути такого рівня, вітчизняним роботодавцям необхідно знизити обсяги некваліфікованої праці у виробництві і залучити висококваліфіковану силу, а це означає про необхідність здійснювати модернізацію.

До цього слід додати надто низьку продуктивність праці. Якщо продуктивність праці в Україні є в чотири рази нижчою, аніж в європейських країнах, то рівень заробітної оплати є меншим в 15-20 разів. В перерахунку на один дол. США зарплати український робітник виробляє в середньому в 3-7 разів більше, аніж його колега в Польщі чи Німеччині [23].

Наприклад, у Північній Європі (Норвегія, Данія, Швеція, Фінляндія) погодинна заробітна плата становить 18,2 одиниці відносно 2,6 виробництва доданої вартості на одного зайнятого. У країнах «великої сімки» це співвідношення – 13,5 (зарплата) до 2,3 (виробництво). У Середземноморському регіоні – 5,2 до 1,5. У Південно-Східній Азії – 4,0 до 2,0. У сусідніх Словаччині і Польщі – 1,5 до 1,0. І тільки в Росії та в пов'язаній із нею Україні погодинна зарплата і виробництво перебувають у пропорції 1:1. Це свідчить, що робітники у США або Канаді працюють у 2,3 рази краще (продуктивніше), а отримують у 13,5 рази більше. У Північній Європі платять у 18 разів більше, ніж в Україні. У Латинській Америці – в 1,5 рази більше [24].

Дотримуючись вимог розвитку сучасної світової економічної системи, а саме розвитку соціальної економіки, ці країни першочерговим завданням держави вважають політику розвитку внутрішнього виробництва. Як свідчить світовий досвід, що можливість динамічного та успішного розвитку ринкової економіки значною мірою обумовлена ефективністю функціонування та розвитку внутрішнього ринку. Однак внутрішній ринок в Україні споживає лише 40% ВВП, тоді як Польщі – 59,2%, Росії – 69,6%, Туреччині – 78,1%. Обсяги внутрішнього ринку України за параметрами доданої вартості оцінювалися у 2010 році в 67 млрд. дол. США, тоді як у Чехії з 11-мільйонним населенням у 115 млрд., а у Польщі – 277 млрд. дол. США [25]. До цього слід додати, що 60% економіки залежить від кон'юнктури світового ринку, а під час економічних криз це вкрай небезпечно.

Невідповідність попиту на роботу силі її пропозиції не тільки призводить до безробіття населення, а й спонукає до погіршення демографічного стану в країні. Тривалість життя в Україні на 10-12 років менша за європейські показники. На тлі скорочення чисельності населення, у зв'язку зі значним перевищенням смертності над народжуваністю (кількість померлих більш ніж у двічі перевищує кількість народжених), зменшення тривалості життя свідчить про небезпечну демографічну ситуацію, що може обернутися кризою вже в наступні 10-15 років. Найбільш складна ситуація склалася саме у східних областях України, де перевищення смертності над народжуваністю має негативну тенденцію [26].

Звісно, коли державні структури займають пасивність у регуляторному процесі суспільного розвитку, зокрема відтворенню або збільшенню середнього класу, відбувається активізація міграційних процесів. Головною причиною цих процесів є бажання мати достойний зарібок. Про низьку зарплату в Україні взагалі відмічають 47,6% громадян; низьку зарплату за фахом – 27,3%; відсутність роботи за фахом – 14,3%; необхідність терміново заробити «великі гроші» - 12,0%; відсутність будь-якої роботи за місцем проживання – 9,5%; інші причини – 4,6% [27].

Україна увійшла до десятки країн, що стали лідерами з міграції. За різними розрахунками покинули країну майже 6,6 млн. українців, тоді як до нас приїхали 5 млн. осіб (за даними групи Всесвітнього банку з оцінки перспективного розвитку) еміграція з України станом за 2010 рік становила: кількість емігрантів 6563,1 тис. осіб. частка емігрантів у відсотках населення склала 14,4%. Країни до яких в основному від'їжджають українці: Росія, Польща, США, Казахстан, Ізраїль, Німеччина, Молдова, Італія, Білорусія, Іспанія. В той же час дані того ж джерела свідчать про імміграцію в Україну за той же термін (2010 рік). Кількість іммігрантів 5257,5 тис. осіб. Частка жінок серед іммігрантів становить 57,2%. Частка біженців 0,1%. Звідки їдуть до України іммігранти: Росія, Білорусія, Казахстан, Узбекистан, Молдова, Азейбаржан, Грузія, Армения, Таджикистан, Киргизия.

Як свідчать наведені дані українці емігрують в основному в розвинуті країни, що підтверджує гіпотезу відтік «мізків». Тоді як в Україну здебільшого іммігрують особи, які мають низьку кваліфікацію і навіть не мають середньої освіти.

Найбільше готових змінити країну мешкання, за даними дослідження MMI Ukraine'2011/2, серед підприємців – 27,5%, а також серед студентів і учнів – 27,4%. Вельми висока ця частка і серед фахівців – 20,6%. Зрозуміло, що готовність ще не означає намір або (тим більше) остаточне рішення. Для ухвалення рішення недостатньо погіршення добробуту – потрібне ще і відчуття відсутності іншого виходу. Але саме це відчуття і виникає, коли бізнес виявляється все менш перспективним і все більш ризикованим видом діяльності.

Не отримав достатнього розвитку в Україні також малий і середній бізнес. І головним гальмом, на нашу думку, є те, що процес приватизації та реструктуризації в Україні відбувався відповідно не до інтересів розвитку економіки, а до інтересів корпоративних

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

структур. Саме тому завдання нового етапу реформ полягає у зміні політичними організаціями та державними структурами своїх підходів до ліквідації зазначених негараздів.

Не дивлячись на різні коливання як в політичній так і економічній (особливо в податковій) системі малий і середній бізнес продовжує працювати. Але на сам кінець мають бути створенні сприятливі умови для розвитку цього бізнесу, який є багатокладним і включає в себе індивідуальні, пайові та муніципальні форми приватної власності.

Висновки. Сьогодні перед українським суспільством стоїть надзвичайно складне завдання, а саме: подолати біполярну соціальну структуру, створити належні умови в політико-правовій та економічній сферах. Особливої уваги слід приділити соціокультурним та психологічним факторам як громадської консолідації суспільства середнього прошарку. Формування середніх верств населення означатиме поступове витіснення із їхнього життя чинників які розколюють суспільство на протилежні класи і перешкоджають демократичним перетворенням в Україні. Водночас необхідно позбавитися діючої системи патерналізму та утримання цілком працездатної частини населення. Збільшення середнього прошарку, тобто ролі середнього класу є головним змістом соціальної політики. Цілі і мета такої політики повинні зводитися до створення сприятливих умов кожним громадянином свого добробуту, передусім за рахунок трудового внеску і ділової активності. Таким чином середній клас - це специфічний клас де особистість формується в результаті соціального добору за умов ринку, і є найактивнішою в економічному відношенні частиною населення. Цей клас позиціонується, насамперед, з такими ознаками, як характером прибутку, освітою, способом життя, типом мислення, соціальним престижем тощо. Він є найбільш гетерогенним соціальним утворенням щодо соціально-економічних і соціально-політичних позицій. Принципово важливим в цьому контексті має бути сприйняття нової психології людини її місця в суспільстві як основного джерела економічного, соціального і духовного поступу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Мищенко І.М. Глобальні виклики і трансформація гео економічної політики України Наукові праці КНТУ вип.20 т.1 – Кіровоград: КНТУ, 2011. – с.17-27
2. Маринович М. Украина. Дорога через пустыню.-Харьков: 1993
3. Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре. Трактаты. – М., 1998. – 416 с.
4. Чупрій Л. Нова хвиля кризи в Україні: можливі загрози / Економічний часопис – XXI століття - №9-10, 2009. – С.13
5. Коментарі - №3. – 2010. – с.16
6. Рудакевич М.Етика бізнесу в умовах трансформації Української економіки. / «Мандрівець». Наукові виклади №1/2008 с.1-6
7. Середній клас –передумова демократичної перспективи в Україні / Національна безпека і оборона. – 2008. - №7 – с.2
8. В. Геєць. Фактори і умови формування середнього класу як стабілізуючого ядра суспільного розвитку України. / Україна: аспекти праці №3. 2002. с.10
9. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000-2004 рр. Україна: поступ у XXI століття: Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: Держкомстат України, 2000. – 76с.
10. Гудби Дж., Бувальда П., Тренин Д. Стратегія стабільного мира. Навстречу Евроатлантическому сообществу безопасности. – М.: Международные отношения, 2003. – 208 с.
11. Аристотель. Политика. Сочинения, т.4. М.: Мысль, 1983. с.508
12. Лібанова Е. Середній клас в Україні: сучасні масштаби і проблеми розвитку. // Україна: аспекти праці. 2002. - №2 – с.27-32
13. Сорочин В. США: общественно-политический портрет на сходе XX века // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. - №9 – с.55
14. Иноземцев В. Возвращение Европы. В авангарде прогресса: социальная политика в ЕС // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. - №2 – с.4
15. Доклад о человеческом развитии 2013.Возвышение Юга: человеческий прогресс в многообразном мире - <http://hdr.undp.org>
16. Т. Тресвятська. Умови та проблеми становлення середнього класу в Україні. // Україна: аспекти праці. – 2005. - №7. – с.22-30
17. І.Сахань. Становлення середнього класу в Україні. / Україна: аспекти праці. 2002, №8, с.3.
18. А Котляр. Людський розвиток: Ілюзії та вектори руху / Дзеркало тижня №11(108) 23.04.2013. – с.14
19. Сайт Київського інституту проблем управління ім. Горшеніна [Електронний ресурс.] – Доступ з :<http://www.com.ua>
20. С. Пирожков. До осмислення категорії «середній клас» як основи стабільності суспільства. // Україна: аспекти праці. – 2002. - №2. – с.40-44
21. Петрушевський Ю.Л. Трансформація економіки житлово-комунального господарства: моногр. / Ю.Л. Петрушевський; НАН України, Ін. економіки пром.-сті; ДонДУУ. – Донецьк, 2012 – с.86-87
22. Статистичний щорічник України за 2011 рік/ за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державний комітет статистики України, 2012. – 559с.
23. Назарчук М.І. Становлення ринкової економіки і фондового ринку в Україні (в контексті зарубіжного аспекта): моногр. / М. І.Назарчук; НАН України, Ін-т економіки пром.-сті. – Донецьк, 2012 – с.299
24. В. Сікалов Даремна праця і її оплата // Дзеркало тижня №42 13/21 – 2010
25. Гальчинський А. Неспроможність влади сформувати конструктивну стратегію перетворень зумовлює її безперспективність //Дзеркало тижня №32 від 10.09.2011. – С. 7
26. Лукьянченко Н.Д. Механізм державного регулювання зайнятості у промисловому регіоні: монографія / Н.Д. Лукьянченко , О.В. Мартяков, М.І. Хромов: НАН України. Ін-т економіки промисловості. Донецький національний університет. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 161с.
27. Мельник С. Мотивація населення України до міжнародної трудової міграції / С. Мельник // Україна: аспекти праці. 2002. - №1 – с.43.

РЕЗЮМЕ

В статті проаналізовано еволюцію розвитку середнього класу в соціально-економічній системі глобального простору. Визначені основні фактори впливу на формування і розвиток середнього класу в системі національної економіки.

Ключові слова: середній клас, соціально-економічна система, глобалізація, суспільство, морально-етичні норми, еволюція, розвиток, міграція, безробіття, рівень життя.

РЕЗЮМЕ

В статье проанализирована эволюция развития среднего класса в социально-экономической системе глобального пространства. Определены основные факторы влияния на формирование и развитие среднего класса в системе национальной экономики.

Ключевые слова: средний класс, социально-экономическая система, глобализация, общество, морально-этические нормы, эволюция, развитие, миграция, безработица, уровень жизни.

SUMMARY

In this article the analyze evolution of the middle class in the socio-economic system of global space. The main influences on the formation and development of the middle class in the national economy.

Keywords: middle class, socio-economic system, globalization, society, moral and ethical standards, evolution, development, migration, unemployment, the standard of living.